

КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наведено розмежування елементів категоріально-понятійного апарату бухгалтерського обліку, визначено причини запозичення понять бухгалтерського обліку з інших наук на прикладі операцій з розрахунків з покупцями та замовниками

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 1 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” [8] термін бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Це вимагає розробки категорійно-понятійного апарату бухгалтерського обліку для забезпечення процесу “...виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання...” та використання загальноприйнятого категорійно-понятійного апарату з метою ...передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень”.

Розмежування категорій, термінів та понять дозволяє систематизувати процес творення та уточнення інших понять, де головним виступає відповідність існуючим категоріям та взаємоузгодженість з уже існуючими поняттями.

Відсутність окреслення ієрархії всередині категорійно-понятійного апарату бухгалтерського обліку та запозичень з інших наук та дисциплін, на прикладі операцій з розрахунків з покупцями та замовниками, зумовили актуальність дослідження.

Аналіз попередніх досліджень. Питання уточнення категорійно-понятійного апарату бухгалтерського обліку розглядає кожен дослідник, з метою окреслення об'єкту дослідження. З теоретичної точки зору, проблематику розмежування категорійно-понятійного апарату бухгалтерського обліку розглядали С.Ф. Легенчук [9], Н.М. Малюга [10], Л.В. Чижевська [19], І.Й. Яремко [20]. Наведені автори навели власне бачення відмінностей категорій, термінів та понять в цілому та в бухгалтерському обліку зокрема.

Метою та завданням дослідження виступає розмежування елементів понятійно-категоріального апарату бухгалтерського обліку та інших наук і дисциплін на прикладі категорій, термінів та понять пов'язаних з операціями з розрахунків з покупцями та замовниками.

Виклад основного матеріалу. Людина оточена подіями, які відбуваються одна за одною або паралельно. Потреби, цілі людини (керівника підприємства, інвестора, контрагентів, працівників тощо) зумовлюють необхідність розібратись у тому, наскільки пов'язані між собою події, об'єкти, явища, які їх властивості зумовлюють цей зв'язок. Проте не завжди є можливість безпосереднього визначення, вивчення предметів та їх зв'язків. У такому випадку має місце теоретичне пізнання (мислення), яке носить опосередкований характер. Оперують не самими предметами, а їх знаками-посередниками – поняттями, судженнями. Мислення подібно до пізнання практичного, протікає трьома етапами (має три основні форми): поняття, судження, умовивід.

Основні форми мислення, а також його принципи (закони) вивчає логіка. Аристотель виводив логіку від грецького “логос” – слово, поняття, розмірковування, розум і визначав формальну логіку як науку про закони і форми вірного мислення. Головний принцип логіки стверджує, що правильність розмірковування визначається тільки його логічною формою або структурою і не залежить від конкретного змісту суджень. Логічна форма – це спосіб зв'язку змістовних суджень [11].

Значення слова “поняття” може відрізнитися від його значення у філософії або формальній логіці, бухгалтерському обліку. Існує велика кількість визначень поняття:

1) форма мислення, яка відображає предмети в їх загальних та істотних ознаках [1, с.26];

2) логічна форма думки, думка про предмет; результат глибокого пізнання предметів або явищ [6, с.25-26];

3) одна із форм відображення світу на стадії пізнання, пов'язаної із застосуванням мови; форма (спосіб) узагальнення предметів та явищ [10, с.30];

4) своєрідна “комора” знань, в якій акумулюються результати теоретичного пізнання; найелементарніша структурна одиниця мислення [11, с.19].

Загальноприйнятим є перший варіант розуміння терміну “поняття”. Однак для цілей бухгалтерського обліку, виходячи із його завдань, актуальним виступає трактування поняття в значенні форми відображення світу, в частині відображення господарських операцій.

Логіка встановлює дві базові найважливіші параметральні характеристики поняття – його зміст¹ і обсяг [11].

З'ясування змісту понять має важливе значення для пізнання й практики. Поки не встановлено зміст поняття, його ознаки, неможливо зрозуміти властивості предмета, що виражається цим поняттям, важко точно і чітко відмежувати цей предмет від суміжних із ним [6, с.29].

Поняття, що мають ширший обсяг, мають назву категорії. Наприклад, “рух”, “кількість”, “якість”, “простір”, “час” [11]. У праці “Органон” Аристотель наводить десять максимальних класифікацій, в які можуть бути поміщені всі матеріальні речі. Аналогічно, застосування категорій повинно відображати основи науки

Розрізняють наступні види понять: 1) одиничні, загальні (реєструючи, нереєструючи), нульові у залежності від обсягу, кількості елементів, що входять до класу [7, с. 33]; 2) абстрактні і конкретні, і в кожному випадку емпіричні і теоретичні [18]; 3) позитивні та негативні (наявність чи відсутності певних ознак у предмета [1, с. 31]; 4) відносні та безвідносні [6, с. 35].

У процесі пізнання часто доводиться з'ясовувати відношення між тими чи іншими поняттями. На це впливає порівнянність та сумісність понять. Виділяють наступні види відношень понять: тотожності; підпорядкування; перехрещення; супідрядності; суперечності; протилежності (супротивності); протилежності (контрастності).

Пропозиції щодо розмежування категорій, термінів, понять в цілому, та в бухгалтерському обліку зокрема наведено у табл. 1.

Таблиця 1. Відмінність у трактуванні сутності категорій, термінів та понять

№ з/п	Джерело	Категорія	Термін	Поняття
1	2	3	4	5
1	Дослівний переклад	Вислів, звинувачення, значення [2, с.526]	Межа, кордон [4, с.473]	Розуміння

¹ Зміст поняття – це сукупність суттєвих властивостей, які притаманні відображеному у даному понятті класу предметів [11]

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
2	Велика радянська енциклопедія	У філософії, найбільш загальне і основоположне поняття, що відображає загальні властивості і відношення явищ дійсності та пізнання [2, с.526]	Слово або словосполучення, яке точно визначає поняття і його відношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери [4, с.473]	Форма мислення, що відображає суттєві властивості, зв'язки і відношення предметів і явищ в їх протиріччі та розвитку. Наукові поняття відображають суттєві та необхідні ознаки, а слова і знаки (формули), що їх виражають, являються науковими термінами [3, с.353]
3	Легенчук С.Ф. [9]	Визначальні характеристиками бухгалтерських категорій: – здатність розчленовувати об'єкт категоризації; – здатність синтезувати бухгалтерські поняття; – внутрішньобухгалтерська граничність; – бухгалтерські категорії утворюють цілісну систему	Бухгалтерські терміни є словами чи словосполученням і слів, що надають точну і однозначну назву конкретному бухгалтерському поняттю та визначають його співвідношення із іншими поняттями	Бухгалтерські поняття виступають лише окремим моментом бухгалтерських категорій, надають знання про певний об'єкт, їх властивості, й можуть знаходити втілення в бухгалтерських термінах
4	Малюга Н.М. [10, с30]	Найзагальніші філософські поняття науки, що відображають особливості її предмету, змісту і методу (товар, вартість, подвійне відображення, балансове узагальнення господарських процесів)	Слово або словосполучення, яке фіксує певне поняття науки, техніки, мистецтва. Термін є елементом методу, застосування якого зумовлене необхідністю точного та однозначного позначення даних науки. Терміни відображають суть явища	Одна з форм відображення світу на стадії пізнання пов'язаної із застосуванням мови; форма (спосіб) узагальнення предметів та явищ (господарські факти). Створюються для відображення предмета дослідження і формуються в процесі її розвитку
5	Логіка	Поняття, що мають ширший обсяг [11]	–	Форма мислення, яка відображає предмети в їх загальних та істотних ознаках [1, с.26]

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
6	Чижевська Л.В.	–	Поняття, яке відповідає ряду вимог: однозначність, лаконічність, зрозумілість, точність, системність [19, с.22-23]	Поняття бухгалтерського обліку як науки слід розглядати з трьох основних позицій: з теоретичної, як систему знань; з практичної, як певний вид діяльності людини; з методологічної, як організацію пізнання вченим [19, с.10]
7	Яремко Й.Я. [20, с.77]	Господарські операції (економічні дії) та їх основні наслідки (вимоги, зобов'язання, борги, майно, капітал, проведення розрахунків, майно, капітал)	–	–

Наведені дані табл. 1 не можуть бути однозначно зіставленими, адже відображають дослівний переклад об'єкту дослідження, застосування в цілому та в контексті бухгалтерського обліку зокрема. Однак це дозволяє визначити взаємозв'язок категорій, термінів та понять у категоріально-понятійному апараті кожної науки та бухгалтерського обліку зокрема

За даними табл. 1 можна зробити висновок про розуміння категорії, як окремого узагальненого поняття. Категорія може бути прирівняною до судження (думка, в якій утверджується або заперечується що-небудь про предмети та явища об'єктивної дійсності [6, с.62]).

Частими є ототожнення термінів та понять, понять та категорій через суб'єктивність та врахування додаткових умов. В залежності від рівня класифікації один і той же об'єкт в одному випадку трактується як категорія, в іншому – поняття. Відмінним полягає у подальшому впливі зміни окремих понять, термінів, категорій на розвиток науки. До прикладу уточнення поняття заборгованість чи зобов'язання веде до його кращого розуміння та використання, однак уточнення категорії капітал, зокрема розширення його складових (підприємницькі здібності, людський капітал) спричинює або навпаки виступає наслідком реформ в економіці та науці (індустріальна економіка, пост індустріальна економіка тощо).

Домінуючим фактором, що нівелює відмінність між категоріями, термінами та поняттями виступають помилки у формулюванні термінів науковцями [19, с. 31]:

1) визначення розкривається через опис складових частин (активи – це грошові кошти, дебіторська заборгованість і необоротні засоби);

2) терміни розглядаються як синоніми інших (кредиторська заборгованість – те ж саме, що і зобов'язання);

3) визначення містить тільки ознаки, що відрізняють поняття від інших (пасив – те, що протистоїть активу).

Наведених недоліків можна уникнути, якщо дотримуватись принципів теорії визначень [19, с.31]. Проте в подальшому це призводить до логічної формалізації методологічних досліджень на основі логіки та лінгвістики, втрачається взаємозв'язок між поняттями з точки зору розвитку економіки в цілому.

Визначення, уточнення нових понять повинно відбуватись з урахуванням категорій та узгодження (на наявність повторів та протиставлень) зі схожими поняттями. До прикладу поняття “продукція” для цілей бухгалтерського обліку вважається “готовою продукцією” оскільки не готова продукція відповідає поняттю незавершене “виробництво”, “напівфабрикати” та не відповідає поняттю товар, оскільки може бути використана для власних цілей. Належність або неналежність підприємству використаної сировини для виготовлення продукції визначатиме категорію бухгалтерського обліку – активи або дохід у формі оплати послуг з обробки давальницької сировини.

Наступним фактором, що сприяє підміні понять, термінів та категорій виступає запозичення з інших наук. Даний факт є неминучим, але копіювання, без узгодження з особливостями предмету і методу бухгалтерського обліку спричинює плутанину та створює ілюзію порушення встановлених правил та законів. До прикладу категорія права “власність” для цілей бухгалтерського обліку також розглядається як складова категорій зобов’язання та власний капітал. При цьому розмежування складових права володіння, розпорядження, користування призводить до відображення активів у складі активу (наявне право управління, розпорядження), зобов’язань/витрати (оренда, зокрема орендні платежі – право використання) або власного капіталу (право управління та розпорядження) чи поза балансом (активи на відповідальному зберіганні).

Категоріально-понятійний апарат бухгалтерського обліку базується на категоріях та поняттях економіки та права, має місце трактування одних і тих же категорій в контексті різних наук в якості категорій або понять. Економіка первинна відносно обліку, – облік, віддзеркалює економічні явища [20, с.3], проте право виступає базисом бухгалтерського обліку [14, с.333]. Наведене протиріччя аналогічне відриву теорії (що націлена на економіку в цілому) та практику (що обмежена вимогами нормативних актів).

Внутрішня суперечність між відповідністю категоріально-понятійного апарату бухгалтерського обліку основам права та економіки аналогічна проблемі, яку досліджував Е. Фром у праці “Мати чи бути” [17, с. 41-54]. Автор відстоює думку, що слово “мати” виникло внаслідок розвитку приватної власності з метою розмежування понять володіння та використання. Натомість слово “бути” ототожнюється з існуванням в цілому. Бухгалтерський облік направлений на представлення кризь призму норм права стану та результатів діяльності підприємства. До прикладу, товари на складі, відповідно до норм права підлягають відображенню в складі активів підприємства, однак економічне підґрунтя оцінки таких товарів враховує витрати на їх виготовлення (виробнича, повна собівартість) та можливість їх подальшого використання (повна собівартість, уцінена вартість, ціна реалізації для торговельних підприємств), тобто має місце врахування економічних факторів, зокрема інфляція, попит, пропозиція, курс валют, конкурентні переваги (встановлення цін вище ринкових).

Зміна запозичених понять і категорій за межами бухгалтерського обліку не отримує належної уваги та узгодження категоріально-понятійного апарату бухгалтерського обліку. До прикладу, відмінність між балансовою та ринковою вартістю компаній настільки велика, що в бухгалтерському середовищі не могли не початись дебати стосовно обґрунтування включення в баланс і торгових марок, і інших нематеріальних активів [5, с. 327]. Причиною такої ситуації виступає ринково орієнтована економіка, глобалізація. Загальні вимоги до фінансової інформації диктують світові інвестори для яких основним є можливість збільшення вкладених капіталів. Орієнтування на ринкову вартість активів викривляє дані бухгалтерського

обліку, адже попит та пропозиція (ключові фактори встановлення ринкової ціни постійно змінюються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів) у підсумку має місце необґрунтоване завищення або заниження вартості активів підприємства.

Зі збільшенням обсягів та ролі інформації в діяльності підприємства, перехід до економіки знань вимагає від системи бухгалтерського обліку врахування появи нових господарських операцій, однак це потребує розробки відповідних понять в економіці та узгодження нормативного регулювання нових господарських операцій.

Категорії і поняття в кожній науці переслідують відмінні завдання, подальше їх запозичення іншими науками трансформує їх використання, зокрема в якості понять. До прикладу основна економічна категорія капітал для цілей бухгалтерського обліку вимагає врахування принципів бухгалтерського обліку, найперше принципу автономності та класифікацію відповідно до категорії права – власність. Підприємство відокремлено відображає власний капітал, залучений, а капітал який не відповідає всім критеріям власності відображається на позабалансових рахунках. Однак в економіці капітал розглядають як фактор виробництва, проте в системі рахунків бухгалтерського обліку фактори виробництва представлені за напрямом їх використання: основні засоби, запаси, заробітна плата.

Розглянемо поняття бухгалтерського обліку за темою дослідження в розрізі основних категорій бухгалтерського обліку (активи, зобов'язання, власний капітал, доходи, витрати).

Таблиця 2. Узгодження категоріально-понятійного апарату бухгалтерського обліку на прикладі операцій з розрахунків з покупцями і замовниками

№ з/п	Поняття бухгалтерського обліку операцій з розрахунками з покупцями та замовниками	Категорії бухгалтерського обліку				
		Актив	Зобов'язання	Власний капітал	Доходи	Витрати
1	Дебітори (покупці, замовники, дебіторська заборгованість)	+	-	+	-	-
2	Знижка, уцінка	-	-	-	-	+
3	Майно (власність)	+	-	+	-	-
4	Ризик (резерв сумнівних боргів, фонд гарантійних зобов'язань)	+	-	+	-	-
5	Собівартість продукції	+	-	-	-	+
6	Товари, готова продукція, напівфабрикати	+	-	+	-	-
7	Ціна реалізації незалежно від форми оплати: гроші, вексель, безготівкові розрахунки, бонуси тощо	+	-	-	+	-

За даними табл. 2 за межами категорій бухгалтерського обліку залишились поняття, що не відповідають критеріям активу, зокрема види торгівлі, договір купівлі-продажу, гарантійній зобов'язання (виконання яких ще не відбулось), канали збуту, клієнтська база тощо. Дана ситуація зумовлена парністю категорій (зобов'язання і власний капітал; доходи і витрати) а також обов'язковістю відповідності критеріям визнання активу наведених у п.3 ПСБО № 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [12].

Запозичення категорій і понять з інших наук до категоріально-понятійного апарату бухгалтерського обліку в частині операції з розрахунків з покупцями та замовниками наведено на рис. 1.

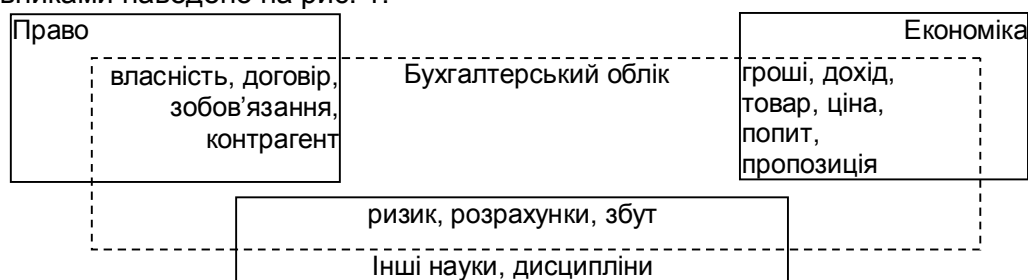

Рис. 1. Запозичення категорій та понять до категоріально-понятійного апарату бухгалтерського обліку з інших наук на прикладі операцій за розрахунками з покупцями та замовниками

Категорія економіки “товар” для цілей бухгалтерського обліку, окрім загальновідомого підлягає “продажу” потребує уточнення, оскільки в ході діяльності підприємство може передати іншому підприємству частину активів, надати консультаційні послуги, нести додаткову відповідальність за проданий актив протягом визначеного строку його використання тощо. Тобто лише частина поняття “товар” узгоджена з категоріями бухгалтерського обліку (актив, власний капітал, доходи, витрати).

Використання категорій права в бухгалтерському обліку визначає підстави для визнання активу та відображення в складі тих чи інших рахунків (вибір методів списання запасів, калькулювання собівартості продукції тощо).

Запозичення категорій та понять з інших наук веде до спотворення категоріально-понятійного апарату. До прикладу, поняття збут в маркетингу виступає однією з функцій на рівні з рекламою, транспортуванням в той час як у бухгалтерському обліку витрати на здійснення маркетингових функцій виступають складовими витрат на збут. Відповідно до п. 19 ПСБО 16 “Витрати” [13] до складу витрат на збут включають витрати на рекламу, пакування, транспортування між складами та філіями підприємства. Ототожнення та підміну понять “продаж”, “реалізація”, “збут”, складністю розмежування понять канали “збуту” (характеризується шириною, інтенсивністю товароруку тощо), маркетингові “канали”, канали “товароруку” тощо.

Розгляд запозичених категорій та понять крізь призму визначення терміну бухгалтерський облік” відображає взаємопов’язаність залучених категорій та недоцільність використання власних термінів та понять представлено у табл. 3.

Таблиця 3. Узгодженість запозичених категорій з визначенням та принципами бухгалтерського обліку

№ з/п	Елемент визначення бухгалтерського обліку	Принцип бухгалтерського обліку	Запозичені поняття та категорії	Примітки
1	2	3	4	5
1	виявлення	принцип автономності	власність	відображенню підлягають події, що безпосередньо пов’язані з конкретним підприємством. Підприємство відображає в складі активів які належать йому на правах власності, всі інші – на позабалансових рахунках

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
2	вимірювання	єдиний грошовий вимірник	загальноприйняті одиниці виміру, вартість.	використовують загальноприйняті одиниці вимірювання запозичені з інших наук, зокрема в національній валюті, однак паралельно здійснюється облік в натуральних одиницях
3	реєстрації	повнота висвітлення, історична фактична собівартість, превалювання сутності над формою	договір, документ, вартість	обов'язковим виступає наявність первинних документів, порядок заповнення яких визначено чинним законодавством
4	накопичення	періодичності та послідовності	журнал, звітність, реєстр, відомість, база даних	відображаються в системі рахунків бухгалтерського обліку
5	узагальнення			дані згруповують у журналах, відомостях, книгах, звітності
6	зберігання			відповідно до законодавчо встановлених норм – період зберігання становить 3 роки, в окремих випадках – 75р
7	передачі інформації			потребує знаходження балансу між термінами бухгалтерського обліку та „знаннями” користувачів звітності

Відповідно до даних таблиці 2 виявлення, реєстрація, передача даних бухгалтерського обліку повинні відповідати загальним вимогам представлення інформації (норми законодавчих актів, повнота, зрозумілість, доречність даних, технічні аспекти), однак оперування отриманими даними вимагає розробки власних категорій, принципів та понять бухгалтерського обліку (подвійний запис, балансова вартість, рахунок). До прикладу категорія економіки “товар” для цілей бухгалтерського обліку, окрім загальновідомого підлягає “продажу” потребує уточнення: метод калькулювання, мета виготовлення, правомірність виготовлення, врахування впливу інфляції або втрати вартості, виникнення додаткових гарантійних зобов'язань тощо.

Я.В. Соколов [15] розглядає статичний та динамічний баланс, їх відмінність полягає у відповідності даних основної звітної форми бухгалтерського обліку – Балансу. Користувачі фінансової звітності прагнуть отримати відповіді на свої запитання без знань основ бухгалтерського обліку, без врахування економіко-правового середовища діяльності підприємства.

В період становлення бухгалтерського обліку, бухгалтер звітував перед власником якого цікавив стан справ, а не майбутнє положення у порівнянні з іншими господарствами, в процесі судового процесу на основі результатів записів без представлення первинних документів (на той час існували боргові зобов'язання та дублюючі документи прийому-передачі ТМЦ). Доказовість даних бухгалтерського обліку досягалось такими методами як: сумування даних на кожній сторінці, хронологічна послідовність записів, нумерування сторінок, тобто технічно унеможлилювалась підробка даних бухгалтерського обліку. Подвійний запис

сприяв додатковій звірці даних бухгалтерського обліку, систематизації даних. Сьогодні достовірність даних бухгалтерського обліку знаходиться за межами системи, зокрема це наявність обов'язкових реквізитів первинних документів та їх дублікатів у контрагента, нотаріальне засвідчення ряду документів. Доказовість даних бухгалтерського обліку залежить від їх відповідності чинному законодавству, що унеможлиблює представлення інформації на змінні вимоги користувачів звітності.

Неузгодженість категорій права та економіки порушує баланс між представленням даних бухгалтерського обліку в середині системи та їх використання користувачами звітності. Взаємозв'язок бухгалтерського обліку операцій з розрахунками з покупцями та замовниками вимагає врахування досліджень інших наук та дисциплін, запозичення елементів їх категоріально-понятійного апарату, що виявляється в отриманні доходів та понесенні витрат, яких за інших рівних умов можна уникнути або змінити їх обсяг.

Висновки. Визначення бухгалтерського обліку передбачає використання елементів категоріально-понятійного апарату інших наук (виявлення, вимірювання, реєстрація, представлення). Подальшу невизначеність, рух назад зумовлює наближення понять бухгалтерського обліку до термінів інших наук без урахування предмету, методу, принципів та законів бухгалтерського обліку. Підміна категорій, термінів і понять різних наук веде до викривлення даних бухгалтерського обліку. Вирішенням ситуації може слугувати перегляд категоріально-понятійного апарату бухгалтерського обліку відповідно до мети, завдання, принципів бухгалтерського обліку. Цьому передують зміна підходу до визначення категорії з точки зору логіки (узагальнення понять) до підходу філософії (основоположне поняття, що відображає загальні властивості і відношення явищ, в даному випадку господарських операцій).

Власник, інвестори, кредитори підприємства ставлять перед бухгалтерським обліком цілі далекі від "реальної оцінки стану підприємства", їх запити направлені на визначення можливого стану підприємства (на яких умовах укласти договір, залучити додаткові ресурси тощо). Керівник делегує бухгалтеру частину управлінських рішень – формування прогнозних даних з урахуванням усіх можливих ризиків. Бухгалтер вирішує проблему закладену в категоріально-понятійному апараті бухгалтерського обліку: відповідність чинному законодавству та відображенню стану підприємства з урахуванням змін в економіці на мікро- та макрорівнях.

Категоріально-понятійний апарат бухгалтерського обліку в частині операцій за розрахунками з покупцями та замовниками потребує адаптації залучених термінів і понять з інших наук, зокрема збут, знижка, ринкова вартість та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Богдановський І.В.* Логіка: Опорний конспект лекцій / І.В. Богдановський, О.Г. Льовкіна. – К.: МАУП, 2004. – 168 с.
2. Большая Советская Энциклопедия: [в 30 томах] / Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М.: "Советская Энциклопедия", 1973. – Т.11. – 608 с.
2. Большая Советская Энциклопедия: [в 30 томах] / Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М.: "Советская Энциклопедия", 1975. – Т.20. – 608 с.
4. 2. Большая Советская Энциклопедия: [в 30 томах] / Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М.: "Советская Энциклопедия", 1976. – Т.25. – 600 с.
5. *Дойль П.* Маркетинг, ориентированный на стоимость: [пер. с англ.] – СПб: Питер, 2001. – 480 с.

6. Жеребкін В.Є. Логіка: [підручник]. – 5-те вид., стер. – К.: Т-во Знання”, КОО, 2002. – 255 с.
7. Загальна психологія: [підручник] / [Скрипченко О.В., Волинська Л.В., Огородійчук З.В. та ін.]. – К.: Либідь, 2005. – с. 464.
8. Закон України Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” [Електронний ресурс] від 28.12.1994 № 334/94-ВР. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z0334_0.html
9. Легенчук С.Ф. Теоретичні передумови систематизації бухгалтерських категорій / С.Ф. Легенчук // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1. – с. 108-113.
10. Малюга Н.М. Наукові дослідження в Бухгалтерському обліку: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП: “Рута”, 2003. – 476 с.
11. Пасько Я.І. Логіка: [навчально-методичний посібник]: [електронний ресурс] / [Пасько Я.І., Білецький В.В., Савенкова М.Є., Бурега В.В.]; Заг.ред. Бурега В.В. – Донецьк: ДонДДУ, 2004. – Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/37/1/>.
12. ПСБО № 1 Загальні вимоги до фінансової звітності [Електронний ресурс] від 31.03.1999 р. N 87. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG3684.html.
13. ПСБО № 16 “Витрати” [Електронний ресурс] від 28.12.1994 № 334/94-ВР. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z0334_0.html
14. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
15. Соколов Я.В. Теории баланса и их значение для практики / Я.В. Соколов. – Режим доступу: <http://www.buh.ru/document-942>.
16. Тофтул М.Г. Логіка: [підручник] / М.Г. Тофтул. – 2-ге вид., допов. – К.: ВЦ “Академія”, 2008. – 400 с.
17. Фромм Э. Иметь или быть? Ради любви к жизни / Перевод с англ.; Предисловие П.С. Гуревича. – М.: Айрис-пресс, 2044. – 384 с.
18. Хмельницький К.В. Поняття як форма мислення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mtu-net.ru/psi/st/083000.htm>.
19. Чижевська Л.В. Бухгалтерський облік: розвиток методології, професійне навчання: [монографія] / Л.В. Чижевська. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 304 с.
20. Яремко І.Й. Економічні категорії в методології обліку [текст]: [монографія] / І.Й. Яремко. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с.

СЛИВКА Ярослава Василівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 10.01.12 р.